

УДК 351.81

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-91-98>

Молибога Руслан, докторант Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Molyboha Ruslan, Doctoral student of the Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2950-5984>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MANAGING THE EFFICIENCY OF THE TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEM

Анотація. У статті проаналізовані наукові підходи до понять «транспортно-логістична система», «управління», «ефективність», «управління ефективністю». Зазначено, що транспорт, будучи однією з найбільших базових галузей світової та національних економік, відноситься одночасно до найважливішого системоутворюючого чинника, стан якого визначає й інші аспекти розвитку соціальної та виробничої інфраструктур. Глобалізація світової економіки дедалі явніше окреслює нову підсистему світової та національних економічних систем – транспортно-логістичну. Більш явна інтеграція функцій транспортної галузі з функціями логістичних систем відбувалася послідовно та стала природним продовженням процесів прискорення товарних, пасажирських та інших матеріальних і нематеріальних потоків, зростання їх обсягів, ускладнення їх структури, зміни політичної ситуації та правового середовища, а також багатьох інших причин. В останні роки транспортно-логістична система змінила свій «міжнародний економічний статус», перетворившись на міжгалузеву систему, функціями якої є перетворення умов життєдіяльності та господарювання.

Обґрунтовано, що управління ефективністю складних управлінських систем має органічний взаємозв'язок з ефективністю функціонування таких систем, відбиваючи мету системи управління зі створення сприятливих умов (організаційних, економічних, правових, інституційних, технологічних та ін.) реалізації цілей та завдань керованої підсистеми. Під ефективністю по відношенню до механізмів управління транспортно-логістичними системами розуміємо відповідність поставлених цілей та завдань розвитку транспортно-логістичних систем до отриманих результатів за підсумками прийняття управлінських, організаційних, технічних та інших заходів; співвідношення отриманих результатів із витратами для отримання цих результатів у детальній розбивці за окремими компонентами функціонування транспортно-логістичних систем; ступінь галузевої відповідності фактичних показників ефективності аналогічним у порівняних за параметрами транспортно-логістичних систем.

Охарактеризовані чотири види принципів управління ефективністю транспортно-логістичних систем: по-перше, принципи ефективного цілепокладання та планування (відповідність стратегічному та поточному цілепокладання; взаємозв'язок показників); по-друге, принципи ефективно організації (вибір відповідальних осіб, адекватність організаційної структури управління транспортно-логістичною системою; деталізація завдань); по-третє, принципи ефективно реалізації (економічна доцільність, реалізованість); по-четверте, принципи ефективного контролю (вимірюваність, періодичність).

Ключові слова: публічне управління, транспортно-логістична система, ефективність управління, принципи управління ефективністю транспортно-логістичною системою, показники та методи ефективності управління.

Annotation. The article analyzes scientific approaches to the concepts of «transport and logistics system,» «management,» «efficiency,» and «efficiency management.» The author states that transport, one of the largest primary industries of the world and national economies, is simultaneously the most important system-forming factor, the condition of which also determines other aspects of the development of social and industrial infrastructure. The globalization of the world economy increasingly clearly outlines a new subsystem of the world and national economic systems – transport and logistics. A more straightforward integration of the functions of the transport industry with the functions of logistics systems occurred consistently. It became a natural continuation of the processes of acceleration of goods, passenger and other material and immaterial flows, growth of their volumes, complexity of their structure, changes in the political situation and legal environment, as well as many other reasons. In recent years, the transport and logistics system has changed its «international economic status,» turning into an inter-branch system, the functions of which are the transformation of living and economic conditions.

The management of the effectiveness of complex management systems has an organic relationship with the effectiveness of the functioning of such systems, reflecting the goal of the management system to create favorable conditions (organizational, economic, legal, institutional, technological, and others) for the implementation of the goals and objectives of the managed subsystem. Effectiveness about the management mechanisms of transport and logistics systems shall be understood as correspondence of the set goals and objectives of the development of transport and logistics systems to the results obtained as a result of the adoption of managerial, organizational, technical, and other measures; the ratio of the obtained results with the costs for obtaining these results in a detailed breakdown by individual components of the functioning of transport and logistics systems; the degree of sectoral compliance of actual performance indicators with similar parameters of transport and logistics systems.

The author characterized four types of principles of managing the efficiency of transport and logistics systems: first, the principles of practical goal setting and planning (correspondence to strategic and current goal setting; relationship of indicators); secondly, the principles of effective organization (selection of responsible persons, adequacy of the organizational structure of the management of the transport and logistics system; detailing of tasks); thirdly, the principles of effective implementation (economic feasibility, feasibility); fourth, the principles of effective control (measurability, periodicity).

Keywords: public management, transport and logistics system, management efficiency, principles of managing the efficiency of the transport and logistics system, indicators and methods of management efficiency.

Постановка проблеми. Зростаюча кількість різних форм міждержавної інтеграції у світовій економіці, збільшення обсягів товарного (і, як наслідок, вантажного) обороту між країнами, ускладнення галузевої та територіальної структури експортно-імпортних операцій підвищують значимість державних та регіональних транспортно-логістичних систем. Зростання інвестицій у розвиток об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури у всьому світі за участю держави та приватного сектору вимагають підвищеної уваги до питань управління ефективністю використання та функціонування об'єктів транспортно-логістичних систем.

Транспортно-логістичні системи – на мегарівні (сукупність національних та міждержавних транспортно-логістичних систем) та інших рівнях (макро-, мезоуровнях) – продовжують розвиватися і динамічно змінюватися під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх передумов. Визначення майбутніх контурів розвитку транспортно-логістичних систем потребує глибокого дослідження таких передумов, розуміння та систематизація яких стануть умовами подальшого прогнозування характеру видозміни транспортно-логістичних систем.

Зазначимо, що на роль і зміст транспортно-логістичних систем, що змінюється, вказували різні дослідники, роблячи одночасно спробу опису факторів, що зумовлюють такі зміни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми щодо управління ефективністю транспортно-логістичної системи знайшли своє відображення в численних публікаціях вітчизняних та зарубіжних економістів, фінансистів, соціологів. Водночас в публічному управлінні цей аспект розкрито несистемно.

Так, серед тих, хто досліджує дане питання такі науковці як: Ю. Бекетов, А. Близнюк, Т. Габрієлова, Л. Демидчук, А. Ковалік, О. Ковбаса, О. Криворучко, О. Лебединська, С. Литвиненко, В. Марченко, І. Москвіченко, Г. Нестеренко, А. Овчаренко, І. Пальчик, Н. Попова, В. Пугачова, Н. Резнік, В. Стаднік, Л. Харчевнікова, В. Шинкаренко, В. Шутюк, П. Яновський та ін.

Метою дослідження є виокремлення методологічних принципів управління ефективністю транспортно-логістичної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час логістика є одним з основних двигунів економічного прогресу. Удосконалення логістичних процесів у галузях виробництва, транспорту, розподілу та споживання продукції сприяє досягненню економічного благополуччя країни і є показником її розвитку. Питання стимулювання логістичної сфери має велике значення як для країни загалом, так для кожного підприємства окремо.

Розвиток транзитних функцій регіонів України потребує пошуку нових форм управління товарооборотом, створення систем та структур, що виконують логістичні функції. Слід відзначити, що ринок логістичних і транспортних посередників у кожному регіоні не дозволяє повною мірою оцінити потенціал регіональної логістики; отримати інформацію про реальний стан складської системи, що забезпечує зберігання та переробку матеріальних ресурсів; дослідити напрями та обсяги вантажопотоків (зокрема, на автомобільному транспорті). У зв'язку з цим створення об'єднаних логістичних та транспортних операторів, що реалізують функції супроводу транзитних та інших матеріальних потоків, дозволило б адаптуватися до територіальних завдань, дотримуватися необхідного рівня якості для внутрішніх та зарубіжних клієнтів.

До основних проблем транспортно-логістичної системи належать:

- 1) великі відстані, нерівномірність транспортної мережі та сучасних логістичних об'єктів інфраструктури, зокрема відсутність мережі термінально-логістичних комплексів, брак якісних складських площ, вантажно-розвантажувального обладнання, рухомого складу, низький ступінь контейнеризації вантажів;
- 2) неоднорідний розвиток логістики по всій країні, її зайва географічна централізація;
- 3) низький попит на послуги диктує свої правила: велике зосередження великих клієнтів у центральному регіоні тягне за собою більш динамічний розвиток сервісу, що стосується віддалених територій, тут сумуються присутність меншої кількості великих клієнтів, наявність чутливості до вартості послуг, а також неготовність до прийняття нових управлінських технологій;
- 4) дисбаланс імпортного та експортного вантажопотоків: вони не перетинаються. Експорт, як правило, йде з відповідних регіонів за короткими, перевіреними шляхами у напрямку портів, а імпорт

концентрується у кількох національних центрах, звідки розходиться по регіонах;

- 5) складні, а часто й неефективні митні процедури знижують конкурентоспроможність перевезень;
- 6) інфраструктурне відставання регіонів пояснюється як відсутністю необхідної інфраструктури, так і достатнім обсягом необхідних вантажопотоків, які забезпечують рентабельність;
- 7) нерозвиненість ринку аутсорсингу;
- 8) відсутність адекватної законодавчої основи.

Наша країна має потужну транспортну систему, в яку входять залізничний, морський, річковий, автомобільний транспорт. Кожен із цих видів транспорту забезпечує нормальну та ефективну роботу всіх галузей народного господарства.

Вплив транспортно-логістичних систем на стан економічного розвитку регіонів багатогранний. Це потребує вирішення низки методологічних питань. Зокрема, виникає наукова проблема формування системи принципів управління транспортно-логістичними системами.

У науковій літературі під методологією розуміють:

- систему принципів та методів організації та здійснення практичної діяльності, а також вчення про цю систему;
- вчення про структуру, внутрішню логічну організації, методи та засоби побудови діяльності [1].

Хоча принципи і відносять лише до одного з елементів методології, їхня роль у побудові поглядів про діяльність є визначальною, оскільки формують вихідні, основні положення, які реалізуються в інших елементах системи (рис. 1).

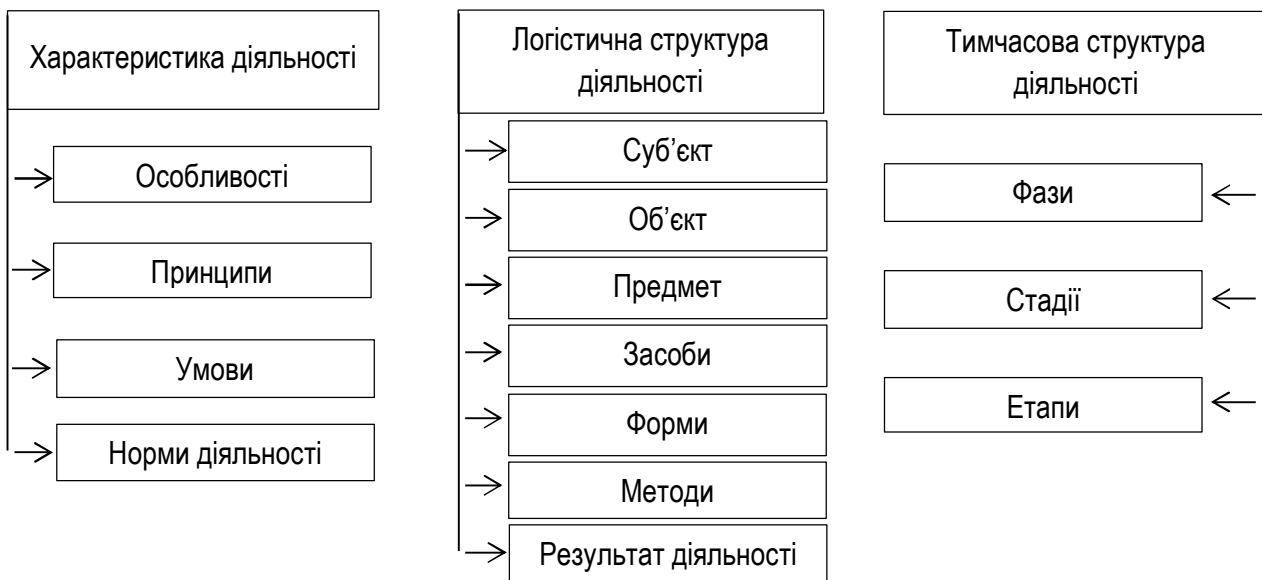

Рис. 1. Методологія управління транспортно-логістичними системами

Вибір принципів управління ефективністю транспортно-логістичних систем вимагає уточнення основних понять аналізованої діяльності: «транспортно-логістична система», «управління», «ефективність», «управління ефективністю».

Під транспортно-логістичними системами нами розуміється безліч взаємодіючих на різних рівнях (міжнародному, національному, регіональному, локальному) об'єктом матеріальної та нематеріальної інфраструктури, суб'єктів

управління, які у взаємозв'язку формують транспортно-логістичний простір, що дозволяє вирішувати завдання оптимального зберігання та складування вантажів, оптимального їх транспортування та доставки до кінцевих споживачів.

Поняття «управління» та «ефективність» та їх поєднання є одними з найбільш дискусійних в системі публічного управління.

Розкриваючи зміст поняття «управління», дослідники пропонують виділяти його основну властивість, що відображає природу та характер управлінської діяльності. До такої інтегративної властивості відносять, зокрема, ефективність. Погодимось з тим, що саме така інтегративна якість, як ефективність забезпечує управлінську діяльність системоутворюючим характером [2]. Управління визначають як процес впливу керуючого суб'єкта на об'єкт управління з метою забезпечення його ефективного функціонування та розвитку.

Управління ефективністю складних управлінських систем має органічний взаємозв'язок з ефективністю функціонування таких систем, відбиваючи мету системи управління зі створення сприятливих умов (організаційних, економічних, правових, інституційних, технологічних та інших) реалізації цілей та завдань керованої підсистеми.

Спроби розв'язання наукової проблеми формулювання точного трактування поняття «ефективність» робилися у численних дослідженнях. Як показує дискусія, що триває з цього приводу, ця проблема все ще не вирішена і автори розходяться на думці, який сенс вкладати у це поняття. Не ставлячи завдання вирішення цієї проблеми, виберемо все ж трактування, яке більшою мірою відповідає меті цього дослідження.

Систематизуючи визначення поняття «ефективність», виділяють такі підходи до визначення даного терміна:

1. досягнення певного ефекту (отримання результатів);
2. співвідношення одержаних ефектів (результатів) до витрат на їх одержання;
3. реалізація цілей при відповідності установкам керуючої надсистеми співвідношення витрат та результатів [3-5].

На нашу думку, під ефективністю по відношенню до механізмів управління транспортно-логістичними системами розумітиметься:

- відповідність поставлених цілей та завдань розвитку транспортно-логістичних систем до отриманих результатів за підсумками прийняття управлінських, організаційних, технічних та інших заходів;
- співвідношення отриманих результатів із витратами для отримання цих результатів у детальній розбивці за окремими компонентами функціонування транспортно-логістичних систем;
- ступінь галузевої відповідності фактичних показників ефективності аналогічним у порівняних за параметрами транспортно-логістичних системах.

З урахуванням змісту процесу управління, особливостей управління ефективністю транспортно-логістичних систем, їх структурою, пропонуються такі групи принципів управління ефективністю транспортно-логістичних систем (табл.1).

Таблиця 1.

Система методологічних принципів управління ефективністю транспортно-логістичних систем

№	Принцип	Зміст	Області та напрямки реалізації принципу
I. Принципи ефективного цілепокладання та планування			
1.	Відповідність стратегічному та поточному цілепокладання	Вибір цільових параметрів ефективності здійснюється відповідно до сформульованих у стратегіях та програмах розвитку транспортно-логістичних систем цілям та завданням	Вибір комплексу показників та індикаторів ефективності досягнення завдань для розвитку транспортно-логістичних систем
2.	Взаємозв'язок показників	Показники ефективності у своїй сукупності дозволяють забезпечити системність сформульованих цілей та завдань розвитку транспортно-логістичної системи	Вибір збалансованих показників, що характеризують рівень досягнення поставлених завдань
II. Принципи ефективної організації			
3.	Вибір відповідальних осіб	Формування стратегічних планів та програм розвитку транспортно-логістичних систем здійснюється з прив'язкою до якості стратегічних документів та до конкретних осіб, відповідальних за питання стратегічного планування	Розробка стратегічних планів розвитку транспортно-логістичних систем та наповнення змісту основних елементів таких планів
4.	Адекватність організаційної структури управління транспортно-логістичною системою	Відповідність організаційної структури управління транспортно-логістичною системою заходів щодо її розвитку	Вибір моделі організаційної структури управління транспортно-логістичною системою заходів щодо її розвитку та характеру взаємозв'язків між її елементами
5.	Деталізація завдань	Завдання ефективного розвитку транспортно-логістичної системи пов'язуються з функціями кожного елемента організаційної структури управління транспортно-логістичною системою заходам щодо її розвитку	Планування завдань щодо елементів організаційної структури управління
III. Принципи ефективної реалізації			
6.	Економічна доцільність	Вибір конкретних заходів для розвитку транспортно-логістичних систем здійснюється з метою забезпечення вигоди для всіх сторін, що беруть участь у їх реалізації	Обґрунтування вибору комплексу заходів для ефективного розвитку транспортно-логістичної системи
7.	Реалізованість	Система заходів та завдань розвитку транспортно-логістичної системи формулюється виходячи з реальної можливості реалізації таких заходів у поставлені терміни	Обґрунтування вибору комплексу заходів для ефективного розвитку транспортно-логістичної системи
IV. Принципи ефективного контролю			
8.	Вимірюваність	Передбачає вибір кількісних, вимірних показників з метою контролю за функціонуванням транспортно-логістичної системи	Побудова ефективної системи контролю та моніторингу ефективності функціонування транспортно-логістичної системи
9.	Періодичність	Означає необхідність вибору чітких часових інтервалів щодо оцінки ефективності транспортно-логістичної системи регіону (країни)	Створення ефективних механізмів контролю ефективності функціонування транспортно-логістичної системи

У своїй сукупності дані групи є системою методологічних принципів управління транспортно-логістичними комплексами. Запропонована система принципів може доповнюватися в залежності від конкретних умов та факторів, що впливають на функціонування транспортно-логістичної системи: географічних, структурних (територіальних, галузевих, продуктових), економічних, технологічних, управлінських.

Висновки. У статті проаналізовані наукові підходи до понять «транспортно-логістична система», «управління», «ефективність», «управління ефективністю». Зазначено, що під ефективністю по відношенню до механізмів управління транспортно-логістичними системами розуміємо відповідність поставлених цілей та завдань розвитку транспортно-логістичних систем до отриманих результатів за підсумками прийняття управлінських, організаційних, технічних та інших заходів; співвідношення отриманих результатів із витратами для отримання цих результатів у детальній розбивці за окремими компонентами функціонування транспортно-логістичних систем; ступінь галузевої відповідності фактичних показників ефективності аналогічним у порівнянних за параметрами транспортно-логістичних систем.

Охарактеризовані чотири види принципів управління ефективністю транспортно-логістичних систем: по-перше, принципи ефективного цілепокладання та планування (відповідність стратегічному та поточному цілепокладання; взаємозв'язок показників); по-друге, принципи ефективно організації (вибір відповідальних осіб, адекватність організаційної структури управління транспортно-логістичною системою; деталізація завдань); по-третє, принципи ефективної реалізації (економічна доцільність, реалізованість); по-четверте, принципи ефективного контролю (вимірюваність, періодичність).

Список використаних джерел:

1. Jacyna-Golda I., Izdebski M., Podvieszko A. Assessment of efficiency of assignment of vehicles to tasks in supply chains: a case study of a municipal company. *Transport*. 2017. P. 18–24.
2. Близнюк А., Кудрявцева О. Використання логістичних методів управління транспортно-експедиторськими процесами. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-119>
3. Попова Н.В., Шинкаренко В.Г. Сучасні тенденції розвитку транспортно-логістичних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. Вип. 53. С. 54–60.
4. Коджебаш А.П. Ефективність транспортно-логістичної системи управління відходами в контексті розвитку циркулярної економіки. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2019. № 1 (69). С. 97–106.
5. Лебединська О., Волченко А. Підвищення ефективності транспортно-логістичних процесів у підприємствах АПК. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 6 (61). С. 96–103.
6. Ковбаса О.М., Холохоренко Д.С., Чалий Д.Р. Аспекти визначення ефективності логістичної діяльності підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 3 (20). С. 242–248.

References

1. Jacyna-Golda, I., Izdebski, M., & Podvieszko, A. (2017). Assessment of efficiency of assignment of vehicles to tasks in supply chains: a case study of a municipal company. *Transport*, 18–24 [in English].
2. Blyzniuk, A. & Kudriavtseva, O. (2023). Vykorystannia lohistychnykh metodiv upravlinnia transportno-ekspedytorskymy protsesamy [The use of logistic methods of managing transport and forwarding processes]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-119> [in Ukrainian].

3. Popova, N.V. & Shynkarenko, V.H. (2016). Suchasni tendentsii rozvytku transportno-lohistychnykh system [Modern trends in the development of transport and logistics systems]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Bulletin of the economy of transport and industry*, 53, 54–60 [in Ukrainian].
4. Kodzhebash, A.P. (2019). Efektyvnist transportno-lohistychnoi systemy upravlinnia vidkhodamy v konteksti rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky [The efficiency of the transport and logistics system of waste management in the context of the development of the circular economy]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Herald of socio-economic research*, 1 (69), 97–106 [in Ukrainian].
5. Lebedynska, O. & Volchenko, A. (2019). Pidvyschennia efektyvnosti transportno-lohistychnykh protsesiv u pidpriemstvakh APK [Increasing the efficiency of transport and logistics processes in agribusiness enterprises]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Herald*, 6 (61), 96–103 [in Ukrainian].
6. Kovbasa, O.M., Kholokhorenko, D.S., & Chalyi, D.R. (2019). Aspekty vyznachennia efektyvnosti lohistychnoi diialnosti pidpriemstva [Aspects of determining the efficiency of the logistics activity of the enterprise]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 3 (20), 242 – 248 [in Ukrainian].

Подано до редакції 10.07.24 р.
Прийнято до друку 20.08.24 р.